

Rónai Zoltán: Erőszak és jog a politikában

I.

mult század hatvanas éveiben a porosz kormány semmibe sem vette a parlament budget-jogát s a képviselőház határozata ellenére törvényellenesen szedett be adókat és folyósított kiadásokat. A porosz alkotmány védőin hangos, de tétlen kétségbeesés vett erőt. A porosz krízis megvilágítására ebben az időben Lassalle egy kis népszerű előadást tartott *Über Verfassungswesen* címen, amelyről Gumpowicz az államelméletek történetéről szóló művében azt írja, hogy az állam lényegére nézve több igazság van benne, mint az államjogi rendszerek egész köteiben. Az alkotmány kérdéseiben Lassalle szerint nem a törvény betűje, hanem a tényleges hatalmi viszonyok döntenek. A törvény üres papíros, ha nem áll mögötte hatalom. A hatalom félrelöki az érdekeivel ellenkező s nálánál erősebb hatalomtól nem támogatott törvényt. Ez az elmélet az akkori hatalmasoknak is tetszett. „A jog előtt lépked a hatalom“, hirdették versengve Roon hadügyminiszter, Bismarck és a *Kreuzzeitung*. A Lassalle műhelyéből kikerült eszmék az idők folyamán guruló garassá váltak, eljutottak még a magyar kuria bírának tudáskészletébe is s a Tisza-féle államcsíny igazolására Vavrik kuriai másodelnök úr száját lassallei igék hagyták el. A törvény, mondta Lassalle a magyar főrendiházban, hatalom nélkül annyit ér, mint a lyukas mogyoró. „A történelem“ — vallotta továbbá — „azt tanítja, hogy azt az űrt, melyet a jogrend hiánya okoz, a hatalom szokta betölteni és akkor a hatalom megalkotja azt a jogrendet, melyet a körülmények kívánnak.“ S mintha a porosz liberálisok szelleme kísértett volna, mikor evvel szemben Günther kijelentette, hogy „a lerombolt élő jog helyébe az

önként jogot nem teremthet soha". De a magyar alkotmány válságával szemben a Lassalle szempontjait nemcsak az abszolutizmus jogásza vetette fel, hanem egy kiváló marxista szociológus: Otto Bauer, az osztrák szociáldemokratáknak havi szemléjében, a *Der Kampf*-ban.* Bauer Tisza alkotmányértését úgy tünteti fel, mint a hatalom diadalát a jog felett. A társadalmi törvényszerűségeket ismerő előtt ez — mondja Bauer — magától értetődő. Csodálkozni rajta nem szabad, elítélni naivitás.

A hatalom több mint a jog: ez a megállapítás első pillantásra megdöbbeníti azokat, akik a demokráciáért, a nép jogainak kiterjesztéseért, megteremtéseért küzdenek. Hisz' ha a hatalom minden, a jog csak addig ér, ameddig mögötte a hatalom, akkor minek harcolunk több jogért? S csakugyan a lassallei tanokkal nemcsak az általános választójog követelése van rokonságban, hanem azok az anarchista s szindikalista elméletek is, amelyek a hatalom egyedülvalóságát s a politikai jogok hasznaltalanságát hirdetik.

Eloszlik azonban ez az aggodalom, ha a hatalom és a jog viszonyát pontosabban vesszük szemügyre.

Lassalle érdeme éppen abban rejlett, hogy az alkotmány jelentőségének túlzóival szemben rámutatott a hatalom fontosságára. Az ő feladata a hatalom hatalmának kimutatása volt, fejtegetéseiben nem domborodik ki kellőképpen a jog hatalma. Igaz, hogy hatalom nélkül a pusztá törvényszónak ép úgy nincs ereje, mint a folyó medrének, amelyet a víz elhagyott. Igaz az is, hogy a jog nélküli hatalom mindig felboríthatja a hatalom nélküli jogot, s új jogot teremthet. A modern államok alkotmányának alapkövei jórészt sikerült államcsínyek és forradalmak. De nem szabad szem előtt téveszteni, hogy korunk társadalmi hatalmai politikai küzdelmeinek veleje jogokért folyó harc. A szavazás és a munka, az adószedés, a vámszedés, az újoncozás jogáért. A jogok kapuján át jutnak el az élet javaihoz. A hatalom teljességét, győzelmét a jog várának a bevétele jelenti. A jog megerősített helyzetet, előnyt a küzdelemben, a jog nélküli társadalmi erővel szemben hatalmi többletet jelent.

A jog nagy hálózata nélkül a modern társadalmak szerfelett bonyolult összeműködése lehetetlen. A jog az emberi cselekvések megkötését, a jogbiztonság a jövő előrelátását jelenti. A társadalmi élet folytonos racionalizálódásával, a kapi-

* 1912 júliusi szám. *Tisza drüben und hüben.*

92 talizmus fejlődésével együtt jár a jog területének folytonos növekedése. A hosszú előrelátást kívánó, komplikált gazdasági élet el sem képzelhető a jogrend bizonyosfokú állandósága nélkül. S a gazdasági életre vonatkozó jogi szabályok egy jelentős tömege szilárdul megmarad a belső alkotmányharcok közepette épügy, mint az egyes államok külső háborúiban. A legkisebb a jognak az állandósága az alkotmányjog körében. Ezen a területen a legingatagabb a társadalmi osztályok egyensúlya. S különösen azokban az országokban, ahol még mindig nem fejeződött be a dinasztia, a rendek s a nép küzdelme a politikai jogokért, a befolyásért. Ahol a király és a nép közötti szerződést — jórészt ez az alkotmány — végleg még mindig nem kötötték meg.

De a rend, a biztonság vágya, korunk racionális gazdasági életének ez az alapvető törekvése, a jogi élet mind távolabbi területein érezteti hatását. A bíraskodás mindjobban bevonul a közjogba. Az alkotmányban is minderősebb lesz a törvények tisztelete. S bárha a valóságban nincs úgy, az emberek kívánságának hatásaként az egész társadalmi élet úgy tűnik fel, mintha állami törvények uralma alatt állana. Az alkotmányválságok kitörései juttatják eszünkbe csak, hogy a politikai élet vulkanikus talajon épül. Miután ezek a vulkanikus kitörések korunkban aránylag megritkultak, sokan azt hiszik, hogy az alkotmányokat előtűző vulkánok kialudtak s hogy a biológia elve: élő csak élőtől származhatik, a jogban is érvényes abban az alakban, hogy jog csak jogból eredhet. Blackstonétól kezdve, ki II. Jakab elűzését a királynak alkotmánysértő magatartásával automatikusan bekövetkező lemondásával magyarázta,* egészen azokig a jogászokig, akik a legutóbbi alkotmánysértéseket az állam szükségjogával mentették, se szeri, se száma azoknak a kísérleteknek, amelyek a jogot áttörő erőszakot a jog mezébe kívánják öltöztetni.

Bárha áthidalhatatlan ellentétek esetén a hatalom a törvényt nem egyszer erőszakosan felborítja, korunkban kétségtelenül mégis gyakoribb a jognak törvényes formákban végbemenő változása, mint a nyers hatalmi tények útján történő átalakulás. Nagyon nehezen szánja rá magát minden hatalom (még nehezebben, mint Lassalle idejében), hogy a törvényességgel, amelynek a mai közvéleményben óriási pártja van, nyíltan szembe szálljon. Ezért a kivívott jog a társadalmi küzdelemben ép oly pihenő, mint a diadalmas háborút követő béke. A béke nem jelenti

* L. Jellinek: *Das Recht des modernen Staates*, 350 l.

későbbi háború lehetetlenségét, de csaknem biztossá, legalább is nagy mértékben valószínűvé teszi, hogy a harc egyhamar nem fog megint kiújulni. Ezért az új jog nemcsak új hatalom, hanem az erők gyűjtésének, a kivívott jognál is több hatalom teremtésének a lehetősége.

A hatalom jelentősége nem vonja maga után a jog jelentéktelenségét. Az erőszakos hatalom időleges győzelme nem jelenti szükségképen az ellenfél végleges leveretését. Az erőszak győzött, mondják sokan fatalisztikus csüggedéssel, ez a reakciónak hosszú évekre terjedő diadala, mert a reakció kimutatta nyilvánvaló erejét. A társadalmi hatalmi viszonyokkal általában úgy vagyunk, mint a háborúban a küzdő felek erejével. Mekkora az ellenséges felek ereje, milyen lesz az erők összemérése után a harc kimenetele, ezt előre rendszerint igen nehéz megállapítani. A háborúban a hatalmi viszonyok legbiztosabb mértéke a legkülönbözőbb körülményektől függő siker. De amint egy elvesztett csata még nem jelenti az egész hadjárat sorsának eldőlését, épúgy a politikai harcban egy vereség nem lehet mértéke valamely nagy küzdelem sikerének vagy sikertelenségének.

A hatalmi viszonyok nem fix mennyiségek. Lassalle fejtegetéseinek egyik hiányossága, hogy nem állapítja meg eléggé pontosan a hatalmi viszonyok természetét. A társadalom többi hatalmai között méltatja a közvélemény, az általános műveltség erejét is, de nem látja át, hogy valójában minden hatalom a társadalom lelki szerkezetén nyugszik. Társadalmi hatalom: pszichikai erő. (Más lapra tartozik, hogy ezen tömeglélektani erők minő okoknak a függvényei.) Lassalle szerint a kisebb, de szervezettebb hatalom erősebb a nagyobb, de szervezetlen hatalomnál. Voltaképen a szervezetlen „hatalom“ nem is jelent hatalmat. S az organizált hatalom igazi ereje a nem organizáltak, a közömbösek, a hívők, a belenyugvók óriási tömegében rejlik. Angliában az utóbbi időben a parlamentárizmust nem igen zavarják államcsínyek. Lassalle ezt azzal magyarázza, hogy az angol jog a hivatalnokot s a katonát a bíró hatalma alá rendeli, a hadsereg joga kevés, száma csekély. Az igazi ok nem ez. A törvények Magyarországon, másutt is bizonyos mértékben lehetővé teszik a hivatalnokoknak, sőt a minisztereknek felelősségre vonását. A gyakorlatban ennek semmi jelentősége sincs. Indiában az angol kormány modern alkotmány nélkül aránylag még kisebb hadsereggel, mint az anyaországban, óriási tömegeket tart féken. Az angol valóságos parlamentárizmus

94 oka: a tömegeknek — különböző okokból eredő (városi lakosság óriási száma!) — magasfokú öntudata, műveltsége, szervezetsége.

A mai magyar alkotmánykrízis is elsősorban nemcsak a hatalom organizáltságára, hanem a magyarországi nagy tömegeknek — ide nem számítjuk az aránylag kis számú szervezett ipari munkásságot — igénytelenségére, analfabetizmusára, politikai közömbösségére vezethető vissza. Nem is szólva arról, hogy a nemzetiségi tömegeknél nemcsak közömbösséggel, hanem a magyar parlamentarizmussal szemben egyenesen ellenséges indulattal találkozunk. A tömegek jogfosztottságával és tudatlanságával mindennemű parlamentarizmus nehezen egyeztethető össze. A mi helyzetünkben a hatalmi viszonyok megváltoztatása pszichikai erőgyűjtést, a politikai közömbösség megtörését, a közműveltség gyarapítását jelenti. A múlt század közepebeli demokraciának az illúziója volt, hogy a reakciónak a legerősebb várát, a hadsereget törvényes úton egykönnyen demokratizálni lehet.* Ma tudjuk, hogy ez intézményi úton, néphadsereg megteremtése révén, igen nehezen megy. De a nép széles rétegeinek, a közvéleménynek demokratikus gondolatokkal való megtöltése egyértelmű a hadsereg demokratizálásával. Az az állandó hadsereg, amely intelligens, öntudatos emberekből áll, bármilyen is lesz a szervezete, többet ér, a nép ellen sokkal nehezebben használható fel, mint az a milícia, melyet az uralkodó hatalom a lomha tömegekből, a fekete bandákból, a mindenkori reakció Vendéiből toboroz.

II.

Más a törvényszerűségek megállapítása, más az erkölcsi megítélés. Ha konstatáltuk, hogy a modern államok életében is megszakítják a törvényesség uralmát az erőszak epizódjai, felmerülhet még a kérdés: mi a mi etikai álláspontunk az erőszak uralmával szemben? Mikor Lassalle szemére vetették, hogy igazolja az alkotmány erőszakos megsértőit, ő joggal válaszolhatta: a világot nem ő teremtette, ő csak a tényeket írja le; ha a világot ő teremtette volna, akkor etikai álláspontjának

* A német *Volkspartei* komolyan hitt a milícia megvalósíthatóságában. Engels átlátta ennek a kívánságnak az utópisztikus voltát az ő idejében. L. Gustav Mayer: *Die Trennung der proletarischen von der bürgerlichen Demokratie in Deutschland*. (Archiv für die Geschichte des Sozialismus und der Arbeiterbewegung. II. Jahrg. I. Heft.)

megfelelően a jogot tette volna a hatalom elébe. Az erőszak tényeinek egy másik kutatója, Gumpłowicz szintén elítéli a hatalom kultuszát. Gumpłowicz szerint a civilizáció halódása ép a jog területének folytonos növekvéséből áll s az ideális kultúrállamban a jog jár a hatalom s nem a hatalom a jog előtt.* Szabatosabban úgy kellett volna mondania, hogy az ideális kultúrállamban a hatalom és a jog egyensúlyban van. Ott, hol a nép teljesen öntudatos s a jog csak az ő érdekeit védi, hatalom és jog egymás mellett vannak, konfliktusba nem kerülnek.

De addig még nagy utat kell megtennünk. Ma még kétségtelenül nem vagyunk ott s míg odajutunk nyilvánvalóan lesznek helyzetek, amikor a jogot, amely a nép érdekei ellen irányul, amely a haladás gátja, a tömegek kénytelenek a haladás útjáról erőszakkal eltávolítani. Aki ma, a hatalom birtokosainak felfegyverkezésével szemben minden erőszakot elvet s a Tolsztoj álláspontjának híve, Multatuli egy kifejezésével élve: morális diabetesben szenved. De ha szükséges és dicsőséges lehet a kisebbség ellen a többség javának érdekében az erőszak, az erőszak lehet elvetendő is s nem kell, hogy morális diabetesben szenvedjen vagy a világtörténelmet a büntetőtörvénykönyv szemüvegén át nézze az, aki súlyosan elítéli a nép érdekei ellen irányuló erőszakot.

Ottó Bauer csodálkozik azon, hogy a Tisza erőszakán szocialisták, marxisták is felháborodtak. Hisz az a Tisza osztályérdekének természetes következménye volt. Csakhogy a természetben minden természetes. Természetes az eretnekek elégetése, természetes a hatéves gyermekeknek gyárakban dolgoztatása, természetes a politikai elítélteknek az orosz börtönökben való kínzása. S természetes a nyomukban kelt felháborodás is. Sőt hozzátéhetjük, felháborodás nélkül nem is igen lehet a felháborító dolgokat orvosolni. (Mellesleg megjegyezve: mennyi maradna el a Marx műveiből, ha kihagynók belőlük a „felháborodásokat“.) S igen fontos, hogy jelenleg mindenki, aki Magyarországon híve egy demokratikus átalakulásnak, tudja, hogy a Tisza-féle államsínyen fel kell háborodnia. Ha van erőszak, amely a társadalmi haladást előmozdítja, van erőszak, amelyik azt megakadályozza. A társadalmi haladás hívei előtt nem lehet valami gyűlöletesebb, mint az összes törekvéseik ellen irányuló ellenforradalmi erőszak. S az újabb magyar történelemben alig

* *Allgemeines Staatsrecht*, II. kiad. 358. l.

96 van az ellenforradalmi, az antiprogresszív, az antidemokratikus erőszaknak olyan riktó esete, mint a Tisza államcsínyje.

Akik a „törvényességet“ védik az „erőszakkal“ szemben, megszokták ugyan említeni, hogy a jelen esetben az erőszak az erőszaknak, az obstrukciónak végleges letörésére irányult. Bárha ilyen jogászi okoskodásoknak súlyt nem tulajdonítunk, meg kell állapítanunk, hogy az obstrukció nem törvénytörés, hanem a törvény hézagainak a kihasználása. Ha Magyarországon mindazok ellen, akik a törvény hézagait kihasználják, a törvény szigorát alkalmazzák, azt hisszük, még az obstrukció letörésére szükséges sereget is nehezen lehetett volna összetoborozni.

Különben az obstrukció „progresszív“ ellenségei nem ismerik fel az obstrukció jelentőségét Magyarországon. Obstruálni a közvélemény támogatása nélkül nehezen lehet. S a közvélemény, legalább egy nagy, számbajövő csoport közvéleménye két esetben szokott obstrukciót támogatni. Az egyik: mikor az obstrukció egy nem majorizálható kisebbség, egy külön életet élő minoritás érdekében folyik. Ilyenek a nemzetiségi obstrukciók, az osztrák, az ír obstrukció. A másik eset: mikor az erőszakosan, mesterségesen összehozott többség ellen irányul a választók többségét képviselő kisebbség obstrukciója. Ilyenek a magyar obstrukciók.

Anson mondja Angliáról, hogy ott a kabinet kinevezésének s elmozdításának joga a királyról a parlamentre, a parlamentről a népre ment át.* Nálunk a nép ú. n. „képviselőinek“ a kinevezése a kabinet, illetőleg a kabinet felett álló korona joga. Rövid intervallumtól eltekintve képviselőházunk 1867 óta abban különbözik a főrendiháztól, hogy a képviselőházban több kinevezett tag ül, mint a főrendiházban. A korrump választási rendszer, a mindenkori kormány hegemoniája mellett a tanácskozás, még mint propagandisztikus eszköz is felesleges volt a mai képviselőházban. Komoly „érv“ számba csak az obstrukció jött. S az „utolsó“ törvényes obstrukció célja ép az obstrukciót megteremtő választójognak és választási eljárásnak a megváltoztatása volt.

Az uralkodó többség hatalmát konzerválni akarta, s ezért támadt az obstrukcióra. Mint a sanda mészáros: az obstrukcióra sujtott, de a választójogot nézte. Ha ez az obstrukció történetesen nem a választójog obstrukciója, kiegyezett volna vele, mint nem egy előzőjével. Az obstrukciónak el kellett pusztulnia,

* Idézve Jellinek *Verfassungsänderung und Verfassungswandlung* c. művében, 50 l.

hogy elpusztuljon a demokratikus választójog. Az erőszakot a csonka parlamentarizmus érdekében követték el a teljes parlamentarizmus ellen, a mai választójog érdekében, amely maga nem egyéb, mint az erőszak permanenciában. Csakhogy a titkolt, leplezett, s nem a nyílt, bevallott erőszak. A szuronyok bevonultak a parlamentbe, hogy biztosítva legyen a szuronyok uralma a választásokon. Az obstrukció által korlátozott pártabszolutizmus most már korlátnélküli, törvényeket a „kinevezett” képviselők klubja hoz, s ezeket kihirdeti, oktrojálja fegyveres fedezettel a ház elnöke a képviselőházban. Ez a Tisza-féle államcsíny lényege. S ha a kormány közjogásza (ki a mai többség magánjogi természetű uralmának megfelelően különben magánjogász) az államcsíny igazolására Iheringre, s az állam „szükségjogára” hivatkozik, akkor kár volt meg nem említenie, hogy Ihering szerint az állam szükségjoga gyakorta lelkiismeretlen államférfiak bűnös játékának, az abszolutisztikus önkénynek leplezésére szolgál.*

Aki híve a demokráciának, az nem lehet nem ellensége az antidemokratikus erőszaknak. S azok a „progresszívek”, akik a jelen helyzetben nem tudják, hogy a kötelességük a leghevesebb küzdelem az ellenforradalom kormánya ellen, tehát a kormány összes ellenségeivel együttesen folytatott küzdelem, azok vagy tisztában vannak azzal, hogy a demokrácia ügye mellett mivel tartoznak saját ügyüknek, vagy pedig a jövő történetírója elmondhatja róluk, amit Lassalle a kora „haladóiról” mondott: *Diese Geistesärmsten sahen nicht, dass sie ohne es zu wissen, Regierungsmenschen geworden waren . . .*

Csak néhány szót azokról, akik a Tisza-féle „grandiózus” erőszak láttán esztétikai gyönyörűséget éreznek. Az erőszak lehet megdöbentő, ha nagy akadályokat küzd le, vagy ha nagyszerű eredményeket hoz létre. De ha minden, a túlerőre támaszkodó erőszak impozáns, akkor impozáns *Kraftmensch* Haynau-tól Trepov-ig mindenki, akire alkalmazni lehet a német mondást: *Mit dem Säbel kann jeder Dummkopf regieren.*

III.

A Tisza-féle államcsíny etikai és esztétikai megítélése nem nyújt azonban választ a legizgatóbb kérdésre: ezek után minő esélyei vannak a magyar demokráciának, s alapjának, a demokratikus választójogi reformnak?

A májusi forradalom és a júniusi államcsíny kétségtelenül

* Ihering: *Der Zweck im Recht*, I. k. 4. kiad. 33. old.

98 több irányban megváltoztatták a viszonyokat. A demokrácia szempontjából a helyzet ma nagyjában a következő:

A Tisza-féle erőszak egyik főcélja volt, elszakítani azt az érdekszálát, amelyik a demokráciát a dinasztíával összeköti. Amit az uralkodó pártok 1867 óta tesznek alkotmányosan, megtette a munkapárt alkotmánysértően: kielégítette a dinasztíát, hogy az ne állítsa fel demokratikus, népvédő madárijesztőit. Ezt a célját sikerült elérnie. A dinasztia a választójog tekintetében a közömbösek táborában van. Akik ezekután ígéretekben és hasonlókban bizakodnak, naiv lelkek. Ők remélhetnek, a dinasztíák inkább Macchiavelli arany szavaira hallgatnak. „A bölcs fejedelem” — mondja Macchiavelli az *Il principe*-ben — „nem tudja megtartani, s nem tarthatja meg szavát, ... ha megszűntek azok az okok, amelyek miatt szavát adta”. A közömbösekhez számíthatók a nemzetiségiek is. Sokat hisznek a fejedelmi szavakban, s nagyobb bennük a magyar sovinizmus és oligarchia gyűlölete, mint a demokrácia szeretete. A polgárságnak, a parasztságnak és a földművelő proletariátusnak széles rétegei zárják be az indifferensek seregét.

A hivatásos politikusoknak, a nagybirtokosoknak és közép-birtokosoknak, az ipari és kereskedelmi kapitalistáknak egy része, s a finánctóke a munkapárt táborában van. Ezek — a kivétel *quantité négligeable* — a demokratikus választójog ellenégei. S kétségtelenül elkeseredettebb ellenségei, mint bármikor. A nagy népszerűtlenség, a választójogi reform jegyében folyó ellenzéki küzdelem minden számbajövő választójogi kiterjesztést, minden tisztességes választójogi reformot elviselhetetlenné tett rájuk nézve. Az államcsíny után minden lépés, amely a kormány képviselőkinevezési jogát korlátozza, az ő politikai életüket rövidíti meg.

A választójog legrégibb s legerősebb harcosa, a szervezett ipari munkásság, most erősebb, mint valaha. Évek propagandisztikus munkája s a kormány brutális erőszaka mellett erejét növeli s forradalmi tüzét hevíti a kedvező gazdasági konjunktúra is. A prosperitás időszakában a munkásságot nem nyomja annyira az anyagi gond s a gazdasági harc kedve, a siker érzése a politikai hangulatára is kihat.*

Az értelmiség, a polgárság (elsősorban a kispolgárság) és

* A prosperitás általában kedvez a forradalmi átalakulásoknak. A francia forradalom s a gazdasági fellendülés közti összefüggésre nézve l. Sorel: *Réflexions sur la Violence*-ának 50 és köv. lapjait.

a parasztság körében napról-napra gyarapszik a demokratikus választójog híveinek száma. A magyar középosztályok és a parasztság gazdasági nyomorúságát és társadalmi elégtelenségét évtizedeken, mondhatnók évszázadokon át nemzeti jelszavak, Ausztria gyűléte vezette le. Ezen a téren az utóbbi évek eseményei jelentős változásokat idéztek elő. A koalíció politikája a nemzeti jelszavakat kissé lekoptatta, csömört, dezillúziót teremtett. A Justh-párt állásfoglalása, amelyik részben a változott közhangulat eredménye volt, a demokrácia jelszavait, gondolatait, amelyek azelőtt a „nemzetközi“ munkássággal, a darabont-kormányral asszociálódtak, összekapcsolta a nemzeti érzésekkel. A demokrácia s a nemzeti érzés asszimilációs folyamatát a Tiszaféle államcsíny fejezte be. Ez az alkotmány s a választójog ellen irányult, az ellenálló politikusok a demokratikus választójogért harcoltak, az alkotmánysértők ellenségei az általános választójognak. A magyar középosztály és parasztság szociális elégtelensége már az általános választójogot is kivezető útnak látja; megváltó eszmének érzi.

A választójogi tábor legmeglepőbb gyarapodása a szövetkezett ellenzék csatlakozása volt. A magyar nagybirtok és középbirtok egy részének képvisellete, ha nem is fogadta el a teljesen általános és egyenlő választójogot, de egy demokratikus választójogi reform alapjára helyezkedett. Néhányan a demokrácia hívei közül azt hitték, hogy itt vagy csoda történt, a társadalom amúgysem szilárd törvényei felmondták a szolgálatot, vagy árulás készül.

Ezt a megdöbbenést egy tantétel s egy személyes tapasztalat váltotta ki. A tantétel úgy szólott, a nagybirtok s a középbirtok osztályérdeke ellenkezik a demokratikus választójoggal. A személyes tapasztalat pedig az volt, hogy a szövetkezett ellenzék egy része valaha a demokratikus választójog ellensége volt. Ezek — mondják — nem lehetnek annak egyszerre őszinte hívei.

Most tekintsünk el attól, hogy a szövetkezett ellenzékben vannak olyanok is, akiket osztályérdekük, az intelligencia s a polgárság érdeke, egyenesen a demokratikus választójog felé sodor. Nézzük csak azokat, akiknek osztályérdeke a dzsentrí s a nagybirtok kiváltságainak a fentartása. Ebből azonban nem következik, hogy ők egy nem túlságosan radikális demokratikus reformért ne szálljanak komolyan sikra, ha ez érdekük. S má a szövetkezett ellenzék politikusainak kettős érdeke a demokratikus választójogi reform.

Az egyik érdek, bármily különösnek is hangzik, osztályérdek. A választójogi reform jönni fog. A demokratikus erők gyarapszanak, az általános választójog megvan Ausztriában, jövetele sokáig nem tartóztatható fel. Az uralkodó osztályok érdeke, hogy ők hozzák s ne oktrojálják rájuk. A ma és a holnap osztályérdeke konfliktusba jő s győz a fontosabb, a holnapé. Majd minden polgári s nemesi joglemondás egyik rúgója: add inkább oda a jogot, mintsem elvegyék tőled. Ez a lelki kényszer gyakran nem válik tudatossá, a „jogkiterjesztésért“ buzdulnak, a jogot jó lélekkel adják. A francia, a magyar, az orosz forradalom telve van ilyen esetekkel.

A másik érdek s a jelen esetben ez fontosabb, a politikai érdek. Politikusnál s különösen Magyarországon, hol a hivatásos politika csaknem annyit jelent mint Amerikában, a politikai érdek vetélkedik fontosságában az osztályérdekkel. S a szövetkezett ellenzéknek eminens politikai érdeke a demokratikus választójog.

Szüksége van rá, mert az utca választójogos s most nagyobb szüksége van az utcára, mint bármikor. Szüksége van rá, mert a közvélemény a választójog felé hajlik s az ellenzék most nem élhet ellenséges közvéleményben. Szüksége van rá, mert a kormány nem akarja s a kormánnyal s pártjával szemben ez az állásfoglalás erősíti pozícióját. S végül azért is van rá szüksége, mert más téren alig tud majd elérni eredményeket.

Tiszáéknál egybeesik a közeli osztályérdek a közeli politikai érdekekkel. A szövetkezett ellenzéknél a távoli osztályérdek a közeli pártérdekkel. A mai magyar politikában kivételes jelenség Andrassy és csoportja, ahol az osztályelfogultság jóval erősebb a politikai érdeknél. Andrassy bár szavakban némi engedményt tesz a közhangulatnak, lépései a szövetkezett ellenzék s a demokratikus választójogi reform ellen irányulnak.

Aki a mai politikai helyzetet nem érti, az megtanulta a történelmi materializmusból az osztályérdek domináló szerepét, de nem tanulta meg az ideológiák gyors s a pillanat érdekeihez simuló változékonyágát. Ha a dinasztia, az egyház lehet demokrata és arisztokrata, ha a polgárság lehet szabadgondolkodó és hitbuzgó, ha az iparos lehet szabadkereskedő s a védővám híve, amint érdekei parancsolják, épúgy lehet a nagybirtokos a választójogi kiterjesztés, a választójog megszükitése, a jobbágyfelszabadítás vagy az újfeudalizmus megteremtésének a híve, aulikus vagy függetlenségi aszerint, amint osztály- vagy politikai érdekei

kívánják. Tisza Kálmán, Andrassy, Podmaniczky voltak forradalmárok és aulikusok; ellentétesebb politikai pályát futottak be, mint a szövetkezett ellenzék nem egy tagja. S ha a kormány közvetlen vagy közvetett, anyagi vagy morális kényszere a választójog táborának nem egy tagját a küzdő sereg elhagyására kényszerítette, ne csodálkozzunk, ha ugyancsak politikai kényszer másokat e táborba sodort. A jelen helyzetben a szövetkezett ellenzék politikai érdeke a legjobb biztosítéka a küzdelme komolyságának.

IV.

Az ellenzék követelésének komolysága még nem garantálja e követelés megvalósítását. Megvalósítható-e a tornyosuló akadályokkal szemben a demokratikus választójog programja? Nem gátolja-e ebben a törekvésében az ellenzékét a demokratikus választójoggal egybefűzött másik követelése: az alkotmányon esett sérelmek reparációja? Folytathat-e eredményes parlamenti harcot az új házszabályok alatt és a mandátumfosztással való fenyegetéssel szemben?

Minden félreértés elkerülése végett hangsúlyozzuk, hogy a parlamentárizmus és így a demokrácia határozott megerősítésének tartanók, ha az ellenzéknek sikerülne a házszabályokon, a képviselők szólási szabadságán és mentelmi jogán esett sérelmeket orvosolni. De a dinasztia ereje ellenszegül minden oly követelésnek, amelyik az érdekében elkövetett lépéseket diszkreditálni akarja. És ha ezzel a szemponttal egybevetjük a mult tapasztalatait, akkor élesen szembetűnik mindennemű *restitutio in integrum*-nak a rendkívüli nehézsége.

Nálunk tulajdonképen a parlament szabad elhatározása csak addig terjed, ameddig egybeesik a dinasztia szabad elhatározásával. Ha a parlament akarata lényegesen ellenkezik a dinasztia akaratával, bekövetkezik az abszolutizmus. S a korónának eminens érdeke, hogy az abszolutizmus után ne következék az abszolutizmus leleplezése.

A darabont-rezsim nem is olyan régen volt és tanulságai mégis elmosódtak. Ha a darabont kormány alkotmányosértéseit egybevetjük a Tisza-rezsimével, úgy a párhuzam nem fog a mai kormányzat javára válni.

Mindkét abszolutizmus egyaránt statáriumot léptetett életbe külön statárium kihirdetése nélkül. A sajtószabadságot semmissé tette a sajtójog felfüggesztése nélkül. (Ezen a téren a mai rend-

102 szer felülmulta a darabontokat a trafik cenzurájának behozatalával.) Gyűléseket tiltott be nyakra-főre azzal az ürüggyel, hogy az országban nincs nyugalom. (Mintha a gyülekezési szabadság célja a lelki nyugalom demonstrálása lenne!) Mindkét abszolutizmus a többi szabadságjogot sem hagyta sértetlenül. Legszomorúbb ebben, hogy a szabadságoknak ez a súlyos sérelme nálunk nem sérelme az alkotmánynak. Az abszolutizmus korszakainak a legleverőbb és a jövőre nézve a legösztönzőbb tanulsága, hogy nálunk az abszolutizmus sokáig haladhat az alkotmányosság mesgyéjén rosszul kodifikált vagy törvénybe egyáltalán nem foglalt szabadságjogaink nagyobb dicsőségére.

A darabont kormány világos alkotmány sérelmei közül kikapcsolhatjuk, hogy a parlamenti többség bizalma ellenére alkotott kormányt. A parlamenti felelősség jogszabály volta még Angliában is kétséges, annál inkább nálunk.* Érdekes, hogy Kautz Gyula az angol és a magyar parlament különbségét azzal igyekezett bizonyítani, hogy nálunk nincs kétpártrendszer, parlamenti váltógazdaság, a kisebbség nem tud uralomra jutni. Más szóval ez azt jelenti, hogy „szokásjogunk“ szerint minden kormány tud többséget teremteni és a kisebbség parlamenti uralmát megfelelő eszközökkel megakadályozni.

Kétségtelenül súlyos alkotmány sérelem volt a királyi biztосok kinevezése. Ez az „alkotmányos“ eszköz bevonult a mai rendszer fegyvertárába is. Horvátországot minden törvény ellenére királyi biztossal kormányozzák és a magyar alkotmányos érzék fejletlenségének szembetűnő bizonyítéka, hogy ez a királyi biztosság valami különösebb felháborodást nem is váltott ki a közvéleményben.

A darabont kormány rendeleti úton léptette életbe a kereskedelmi szerződéseket. Ez kétségtelenül alkotmány sérelem volt. De jóval felülmulja ezt a rend és munka rezsimjének az a tette, amellyel törvényeket léptetett életbe még a rendelet formájának mellőzésével is, a házelnök oktroja alapján a fegyveres erő felhasználásával. A darabontok fegyverrel ugrasztották szét a parlamentet, hogy ne hozhasson határozatokat. A Tisza-rezsim fegyverrel tette lehetővé, hogy a kisebbség kizárásával törvényeket hozzanak.

És a visszahatás? A darabontok után többségre került az az ellenzék, mely ma kisebbség. A *restitutio in integrum*

* I. Gustav Steinbach: *Gesetzliche und parlamentarische Regierung in Ungarn.* (Jahrbuch des öffentlichen Rechts. Band I. 1907.)

helyett hallgatóságos *ratihabitio*, a kereskedelmi szerződések hatályban maradtak, de a közigazgatási bíróság törvénytelennek mondotta ki a királyi biztosi intézményt, a budapesti törvényszék elutasította keresetével a törvénytelen sajtóiroda egyik alkalmazottját, s a vármegyéből törvényesen alkotmánybiztosíték lett. Mennyit ért ez az „alkotmánybiztosíték“, fényesen dokumentálták a legutóbbi események. A vármegye kellő „ellenállási alap“ híján a nagy nemzeti ellenállás idején sem tudott erélyesen ellenállni. Most, amikor plutokrata összetétele miatt a közelgő demokrácia szellője is kellemetlenül érinti, nagy általánosságban egyenesen siralmas szerepet játszott.

Georg Jellinek mondása*: *Das fait accompli, die vollendete Tatsache ist eine historische Erscheinung von verfassungsbildender Kraft, gegen welche alles Ankämpfen der Legitimitätstheorieen ohnmächtiges Beginnen ist*; ami problémánkra is világot vet. A *fait accompli*-t visszacsinálni, a történeteket jogilag meg nem történtté tenni kívánatos és helyes, de szerfelett nehéz feladat. Lehetségesnek és a valószínűség szerint megvalósíthatónak tűnik azonban — ép úgy mint a darabont korszak után történt — az alkotmányselemnek alkotmánybiztosítékek törvénybeiktatása útján való helyrehozatala. Ez az alkotmánybiztosítás azonban ne nézzen visszafelé, mint a koalíció idejében, hanem előre; ne romok restaurálása, hanem új épület fundamentumának lerakása legyen. Kétségtelen, hogy azok számára, akik igazán a parlamentarizmus erőfokozását tartják szem előtt, az általános választójognál igazibb alkotmánybiztosíték nem képzelhető el. A mostani államcsínyhez nemcsak Tisza István kellett, hanem egy kinevezett többségi párt is. Magyarországon jelenleg a bírák áthelyezhetősége miatt bírói függetlenség nincs, de van bizonyos értelemben képviselői függetlenség. Nem a kormánytól, de a választóktól. A nép széles rétegeitől függő képviselőkből álló többség „képviselői felelősség“ mellett nem kísérte volna Tisza Istvánt kórus gyanánt az államcsíny eljátszásában.

V.

De nem álmódosítás-e a mai helyzetben arról beszélni, mi könnyebb, a *restitutio in integrum* vagy egy olyan alkotmánybiztosíték megteremtése, mely lehetőleg elejét vegye a parlamenti abszolutizmus megismétlődésének? Úgy hisszük, hogy nem. A

* *Verfassungsänderung und Verfassungswandlung*. 21. old.

104 szövetkezett ellenzéknek oly hatalmas eszközök vannak a kezében, amelyek megtörhetik a látszólagos diadalmas kormányt a dinasztia legkisebb ellenállásának irányában.

A kormány ereje elsősorban a dinasztia erejében rejlik. A dinasztia előreláthatólag a legkisebb ellenállást most, katonai követeléseinek kiegyenlítése után, a választójog kérdésében tanúsítja. Ha a monarchia tekintélyét veszélyeztető parlamenti anarchia másképp nem szüntethető meg, akkor a dinasztia utasítani fogja parlamenti kirendeltségét, hogy a választójog kérdésében tegyen engedményt.

A parlamenti rend kulcsa a szövetkezett ellenzék kezében van. Ez az ő jelentősége. Tisza államcsínyének *fait accompli*-jával szemben ő a parlamenti anarchiának *fait accompli*-ját helyezheti. S ha az egész ellenzék úgy az ülésteremben, mint a Ház előtt erőteljesen megállja a helyét, ha nem engedi, hogy a magyar képviselőház a szövetkezett ellenzék választójogi programjának megvalósítása előtt tanácskozásait katonai felügyelet és rendőri őrizet nélkül folytassa, akkor győzelme a választójog kérdésében csaknem biztosnak látszik.

Mert hosszú időn át ostromállapot a parlamentben nem képzelhető. Mert nem hihető, hogy a dinasztia, aki *va banque*-ot nem játszik, hozzájáruljon az egész ellenzék mandátumának a megfosztásához. Mert az ellenzék tiltakozása, a parlamenti munka lehetetlenné tétele Tisza államcsínyét, a mai abszolutizmust, nem engedi feledésbe jutni és annak eleven és ijesztő szimbóluma.

A parlamenti anarchia erős visszahatása az országban és a külföldön kikerülhetetlen. A parlament nyugtalansága magával vonja az egész ország nyugtalanságát. S az ország nyugtalansága a pénzpiac — nemcsak a belföldi, hanem a külföldi pénzpiac — izgalmát is. Ne tévesszen meg senkit sem, hogy a tőzsde az államcsínyt *hausse*-szal üdvözölte. A mindenkori tőzsdék természetrajzához tartozik, hogy az erő megnyilvánulását, a rend felülkerekedését nagy örömmel ünneplik. De ez csak addig tart, amíg kiderül, hogy a várva-várt és remélve-remélt rend nem következett be. Akkor Magyarország a pénzpiac értékbecslésében a rendezetlen politikai viszonyok között élő államok sorába jut.*

* Az orosz forradalom tanulsága mutatja, hogy bárha a tőzsdék az erőszakos elnyomást nagy diadallal fogadták, mindaddig nem szüntek meg bizalmatlanok lenni, amíg valaminő alkotmányos rend be nem következett. Lásd Max Weber: *Russlands Übergang zum Scheinkonstitutionalismus*.

S hogy a közvéleménynek a parlament állapotától függő nyugtalansága minő mérveket ölt és öltött, annak illusztrálására a munkásság felkelésén kívül csak két jelenséget ragadunk ki.

Az egyik: nem annyira a Kovács Gyula tette, mint inkább a fogadtatása. Cselekményére sokan azt mondhatnák: izolált tünet, folytatása nem volt a szűkebb értelemben vett Magyarország. De fogadtatása arra mutat, hogy az ország hangulata terrorisztikus eszközök használatát nem itéli el. Oroszországi viszonyok lehetnek ott, ahol a hangulat egészen orosz. Úton-útfélen halljuk a terror jogosultságának hirdetését és talán meg-érjük, hogy az irodalomban is találkozni fogunk a zsarnok-gyilkosságok helyeslésének olyan teóriáival, mint aminők Salisbury chartres-i érseknek vagy a tudós jezsuitának, Juan de Mariannának műveiben merültek fel sok századokkal ezelőtt.

A másik tünet: az a nagyfokú politikai izgalom, mely most elfog Magyarországon majdnem minden tanácskozó egyesületet, testületet. Ebben a tekintetben is egészen oroszok a viszonyok. Trubetzkoi herceg írja Oroszországról*:

„Intelligens emberek kis számú konzervatívaink kivételével nem jöhetnek össze anélkül, hogy ne ítéljék el a fennálló állami rendet és ne követeljék annak radikális megváltoztatását. Ha nálunk pl. a természettudósok kongresszusa ülészik, akkor kötelességének tartja kijelenteni, hogy egyelőre lehetetlen a természettudományi oktatást megfelelő módon szervezni, mert a politikai szabadság a *conditio sine qua non*-ja az egész iskola-ügy organizációjának. Az orvosok kongresszusa feltétlenül ki fogja nyilvánítani, hogy a közegészségügynek helyes szervezése népképviselő nélkül lehetetlenség, mert a mai rendszer mellett a kormány nem hallja meg a társadalom követeléseit. A kriminalisták kongresszusa Kiewben nemrégiben megállapította, hogy a népnek nem nyújtható jogvédelem általános jogtalanságánál fogva és... szintén népképviselőt követelt. Ha ügyvédek gyűlnek össze, akkor biztonsággal előre lehet látni, hogy ők a jogszolgáltatás lehetetlenségét fogják hangoztatni az abszolutizmus uralma alatt, miután a bíróság függetlenségét organikus kapcsok fűzik a politikai szabadsághoz.“

Erre a képre emlékeztet Magyarország most, amikor ipar-testületek és törvényhatóságok, ügyvédi kamarák és gyógyszerész egyesületek, tanító testületek és a diákok legellen-

* Melnik: *Russen über Russland* című gyűjteményes művében, a *Die Universitätsfrage* című tanulmányban.

106 tétésebb csoportjai tüntetnek az abszolutizmus ellen és alkotmányt, választójogot sürgetnek. S csakugyan, hasztalan minden kultúrkérdésről tárgyalni akkor, amikor a demokráciának, a kulturális és gazdasági haladásnak elemi előfeltételei nincsenek biztosítva. A Tisza-féle államcsínyre a munkásság méltó választ adott. Az ország progresszív értelmisége is tegye meg a magáét és a társadalmi élet minden megnyilvánulásába vigye bele a politikai izgalmat, a politikai problémát. Mert ez a kérdés ma Magyarországon az összes kérdések kérdése. A mai rend leg-erősebb támaszának, a lelkek politikai közömbösségének a megtörése, a legteljesebb társadalmi nyugtalanság, a legviharosabban jelentkező elégtelenség teheti csak a demokrácia ügyére diadal-masszá a mostani krízis megoldását. És a demokrácia minden hívének át kell éreznie, hogy a magyar kultúra sorsa most évek hosszú sorára dől el, hogy a demokráciának minden valamire való ember erőfeszítésére sohasem volt még ennyire szüksége és hogy a demokratikus haladásnak a maradisággal folytatott magyarországi küzdelmére még sohasem illettek ennyire a goethe-i szavak: *Du musst steigen oder sinken, du musst herrschen und gewinnen, oder dienen und verlieren, leiden oder triumphieren; Amboss oder Hammer sein.*
